

KANADA VE TÜRK HUKUKUNDA MİLLETLERARASI TAHKİME İLİŞKİN BAZI HÜKÜMLERİN MUKAYESELİ İNCELENMESİ

*(A COMPARATIVE RESEARCH on SOME INTERNATIONAL ARBITRATION
PROVISIONS of CANADIAN and TURKISH LAW)*

Araş. Gör. Hande Gül Küçükaya

ÖZ

Tahkim bir ihtilafın, tarafların anlaşmasıyla, devlet yargısı dışında üçüncü kişiler tarafından çözülmesidir. Milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözümünde tahkim sıklıkla tercih edilir. Uluslararası ticaret sistemini destekleyen ve bundan yararlanan devletler arasında uluslararası tahkime uygulanacak genel ilkeler ve kuralları düzenlemek üzere UNCITRAL (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu) tarafından uluslararası tahkimin geliştirilmesi ve uyumlaştırılması gayesiyle 21.06.1985 tarihinde Model bir Kanun çıkarılmıştır.

Kanada 1986 yılında milletlerarası tahkime ilişkin mevzuatını Model Kanunu esas almak suretiyle oluşturmuş ve uygulamaya koymuş ilk devlettir. Model Kanunla ilgili olarak yirmi yıldan fazla tecrübeye sahiptir ve UNCITRAL tarafından kabul edilen metinden nadiren sapmış tahkim dostu bir ülkedir.

1985 yılında kabul edilen Model Kanun, Türkiye’de 2001 yılında kabul edilen 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu’nda (MTK) esas alınan kaynaklardan biridir; ancak MTK’da Kanada’daki gibi Model Kanuna bağlılıktan söz edilemez. Çalışmamızda, Türkiye ve Kanada milletlerarası tahkim hukuku hükümlerinin bazıları karşılaştırmalı olarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kanada, Türkiye, Uluslararası Tahkim Hukuku, UNCITRAL Model Kanunu

ABSTRACT

Arbitration is solving a dispute via the agreement of the parties by the third people that are apart from state judgement. Arbitration is widely preferred in solving international commercial disputes. In order to apply the general principles and rules between the states supporting and benefiting from the system of international commerce, UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) enacted a model law on 21.06.1985 with the aim of improving and harmonizing international arbitration.

Canada was the first state which formed its international commerce regulation based on the model law and put it into practice in 1986. It has more than twenty years of experience regarding the model act and it had barely

deviate from the corpus that was accepted by UNCITRAL. Canada is an arbitration friendly state.

The model law, that was accepted in 1985, is one of the sources taken as a basis in International Arbitration Regulation Act numbered 4686 that was accepted in 2001 in Turkey; however it doesn't show a wide fidelity to the model law as in Canada's regulation. In our research, some of the provisions in international arbitration law of Turkey and Canada will be examined comparatively.

Keywords: Canada, Turkey, International Arbitration Law, UNCITRAL Model Law

GİRİŞ

Tahkim bir ihtilafın, tarafların anlaşmasıyla, devlet yargısı dışında üçüncü kişiler tarafından çözülmesidir. Tahkim geçmişten günümüze uyusmazlıkların alternatif çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma hukukunda ilk tahkim örneği *bonusvir* tahkim olarak karşımıza çıkar. Tarafların uyusmazlıkları kendi aralarında halledememeleri durumunda *bonusvir* denilen örf adet kurallarını bilen iyi Roma vatandaşlarından ya da aile reislerinden ihtilafın halli talep edilirdi. *Bonusvir* de basiretli ve sağduyulu şekilde hareket eder, yasalara uygun şekilde karar verirdi (Söğüt 2012: 22). Roma hukukunda tahkimin bir diğer uygulama şekli olan hususi hakim tarafından yapılan tahkim için taraflar magistraların önünde uyusmazlık konusunu ve ihtilafı halletmeye yetkili hakimi tespit ederlerdi. Roma zamanında *ex-compromisso* tahkimde ise taraflar hakem kararına uymaya dair cezai şart içeren taahhütlerde bulunurlardı. Bunlara ilaveten, klasik sonrası devirde (*M.S. III. Yüzyıl-VI. Yüzyıl*) taraflar arasında akdedilen tahkim anlaşması (*compromissum*) İmparator hukukunun tanıdığı anlaşmalar arasında sayılmıştır (Söğüt 2012: 1-2).

Tahkim milletlerarası veya ulusal düzeyde olabilir. Çalışmamızın konusunu milletlerarası tahkim oluşturmaktadır. Milletlerarası ticari ilişkilerden kaynaklanan uyusmazlıkların çözümünde, milletlerarası ticaretin kendine özgü yapısına, tarafların ihtiyaçlarına uygun olması ve devlet yargısına nazaran bir takım avantajlar sağlaması nedeniyle, tahkim sıklıkla tercih edilen bir çözüm yoludur. Uluslararası ticaret sistemini destekleyen ve bundan yararlanan devletlerarasında uluslararası tahkime uygulanacak genel ilkeler ve kuralları yeknesaklaştırmaya ihtiyaç duyulmuş ve UNCITRAL tarafından uluslararası tahkimin geliştirilmesi ve uyumlaştırılması gayesiyle 21.06.1985 tarihinde bir Model Kanun çıkarılmıştır.

UNCITRAL Model Kanunu devletlerin hukuklarının şekillendirilmesi konusunda bir teklif niteliğindedir ve amacı temel olarak milletlerarası tahkim sözleşmesi yapan tarafların, tahkim sözleşmesine dayanılarak çözümlenecek uyusmazlığın doğduğu özel hukuk ilişkisi ile ilgili adil ve haklı beklentilerinin, tahkimin toprakları üzerinde yürütüldüğü devletin usul hükümleri (*lex loci arbitri*) dolayısıyla boşa çıkmasına engel olmaktır (Birsal vd. 1997: 202). Model Kanun'un amaçları şöyle sayılabilir;

- Uyuşmazlığın kaynaklandığı sözleşmenin taraflarının irade serbestisi içinde hareket etmelerini sağlayarak çözüm sürecinde kendilerini serbest bırakmak sureti ile devlet mahkemelerinin müdahalesini en aza indirmek,

- Milletlerarası ticari tahkim kurumunu organize ederek tarafların bazı sorunlar üzerinde anlaşamamaları halinde dahi tahkimin uygulanmasını sağlamak,
- Hakem kararlarının tenfizini kolaylaştıracak biçimde bazı hükümleri yeniden tesis ederek uygulamada tartışmalı olan hususlara açıklık getirmek ve
- Ülkelerin milletlerarası ticari tahkime ilişkin düzenlemelerini belirlemesinde temel ve model teşkil edebilecek esasları göstermek (Nomer vd. 2000: 43).

UNCITRAL Model Kanunu milletlerarası standardı yakalamaya yönelik bir yapıya sahiptir (Yüksel vd. 2013:154). Bazı devletler UNCITRAL Model Kanunu'nu kendi resmi dillerine tercüme ederek ya da etmeyerek tamamen iktibas etmişler, bazı devletler hem milli hem milletlerarası tahkim kanunu olarak Model Kanunu benimsemişler, bazıları da kendi hazırladıkları kanunlarda Model Kanun'dan faydalanmıştır (Birsell vd. 1997: 202).

1985 yılında hazırlanan ve kabul edilen Model Kanun, 2001 yılında kabul edilen 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda (MTK) büyük ölçüde esas alınan kaynaklardan biri olmuştur. Model Kanun ile Milletlerarası Tahkim Kanunu arasında benzerlikler bulunmakla beraber bazı hususlarda Milletlerarası Tahkim Kanunu, Model Kanun'dan ayrılmaktadır (Yüksel vd. 2013: 165-166). Kanada da 1986 yılında milletlerarası tahkime ilişkin mevzuatını UNCITRAL Model Kanunu esas almak suretiyle değiştirmiştir. Kanada, Model Kanunu uygulamaya koymuş dünyadaki ilk devlettir ve Kanada'da genellikle yorum konusunda UNCITRAL *travaux préparatoires*'e yani Model Kanunun hazırlık çalışmalarındaki belgelere, başvurulmuştur (Sanders 1995: 11/1-38)¹. Kanada Model Kanunla ilgili olarak yirmi yıldan fazla bir tecrübeye sahiptir ve Kanada yasama organları UNCITRAL tarafından kabul edilen metinden nadiren sapmış tahkim dostu (Pengelley 2013: 18) bir ülkedir denilebilir (Bachand 2008: 45).

Kanada on eyalet ve üç bölgeden oluşan bir federal devlettir. Quebec dışındaki tüm eyaletlerde, Anglo-sakson (*common law*) hukuk sistemi geçerlidir. Quebec'te Kıt'a Avrupası hukuk sistemi (*civil law*) geçerlidir. Federal, eyalet ve bölgesel olarak Model Kanun'a dayalı kanunlar yürürlüğe konmuştur. Model Kanun'un benimsenmesinde üç yol izlenmiştir. Federal seviyede, örneğin Ontario ve Alberta eyaletlerinde Model Kanun bazı açıklamalarla kanunun eki olarak kabul edilmiştir. British Columbia eyaletinde bazı eklemeler yapılarak bağımsız bir kanun olarak Model Kanun benimsenmiştir ve Quebec'te Model Kanun, Quebec Medeni Usul Kanunu md. 940-945 arasındaki hükümlere modifiye edilmiştir. Kanada'da federal seviyede ve Quebec'te, Model Kanun hem ulusal hem de uluslararası tahkim için kabul edilmiştir (Brierly 2013: 294). Model Kanun genel olarak Kıt'a Avrupası hukukuna uygun olarak hazırlanmıştır. Kanada, Quebec dışında, *common law* hukuk sisteminin hüküm sürdüğü bir ülkedir. Kanada'nın Model Kanunun uygulanmasının tahkim kültürü üzerindeki etkisinin ölçülebileceği nadir ve ilginç ülkelerden birisidir (Bachand 2008: 45).

¹ *Travaux préparatoires* yorumlama: Quebec dışındaki eyaletler için geçerlidir (Urbas vd. 2013: 62/525-533, 526).

Çalışmamızda Kanada ve Türk hukukundaki milletlerarası tahkim hükümlerinin bazıları mukayeseli olarak incelenmeye çalışılacaktır. Seçilen hükümler karşılaştırma yapılabilmeyle elverişli olan hükümlerdir.

1. Milletlerarası Tahkim Hükümlerinin Uygulama Alanı

Milletlerarası ticari tahkim; ticari olma ve milletlerarası özelliklerini bir arada bulundurmaktadır. Milletlerarası tahkimde ulusal tahkimlerden farklı olarak yabancılik unsuru bulunmaktadır.

1.1. Milletlerarası Tahkim Kavramı

Kanada milletlerarası tahkim kanunlarına göre, tahkimin milletlerarası nitelik taşıması; tarafların işyerlerinin farklı ülkelerde bulunmasına, tarafların işyerleri aynı ülkede olmasına rağmen tahkim sözleşmesinde kararlaştırılan tahkim yerinin farklı ülke olmasına, tarafların işyerleri aynı ülkede olmasına rağmen ticari ilişkinin edimlerinin esaslı bir bölümünün ifa edileceği yer veya uyumsuzluğun esasıyla en yakın bağlantısı olan yerin başka bir ülkede olmasına veya tarafların açıkça tahkim anlaşmasının esasının birden fazla ülkeyle bağlantısı olduğu konusunda anlaşmasına ilişkindir. Ontario Milletlerarası Ticari Tahkim Kanunu Ontario'da yürütülen bir tahkimde, tarafların iş yeri Ontario'da ise, tarafların açıkça tahkim anlaşmasının esasının birden fazla ülkeyle bağlantısı olduğu konusunda anlaşması durumunun tahkimin milletlerarası niteliğini karşılamayacağına ilişkin ayrı bir hüküm (*md.2*) getirmiştir (Sanders 1995: 7).

MTK daha farklı ve daha ayrıntılı bir tanım yolunu seçmiştir. MTK md. 2 uyarınca, tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması, tarafların yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin; tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hallerde tahkim yerinden, asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyumsuzluk konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden başka bir devlette bulunması, tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin doğrudan yabancı yatırımlar mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması, tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukuki ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirme durumlarında tahkim milletlerarası özellik içerir. Sayılanlardan birinin varlığı halinde uyumsuzluk yabancılik unsuru taşıy ve tahkim milletlerarası nitelik kazanır (Özdemir 2006: 349).

1.2. Ticari Kavramı

Kanada milletlerarası tahkim kanunlarında ticari kavramı ticari niteliği olan tüm ilişkilerden doğan konuları kapsar. Mal veya hizmet tedariki, değişimi, dağıtım anlaşması, ticari temsil, acentelik, faktöring, leasing, inşaat, imtiyaz sözleşmeleri, danışmanlık, bankacılık, sigorta, her türlü yolcu taşınması ve benzeri ticari olarak kabul edilir. Tanımdan anlaşılacağı üzere, kavram geniş yorumlanmaktadır. Bu tanım British Columbia Milletlerarası Ticari Tahkim Kanunu'nda madde olarak yer almaktadır. Diğer eyaletlerde tanım kanunun ekinde verilmiştir (Sanders, 1995: 8).

MTK'da uyumsuzluk konusunun ticari nitelik taşıması şartı aranmamıştır. Böylece, kanun kapsamında yer alan her türlü hukuki ilişkiden kaynaklanan uyumsuzluklar milletlerarası tahkime konu olabilir (Özel 2008: 20).

2. Tahkim Sözleşmesi

Kanada milletlerarası tahkim kanunları uyarınca, tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklınsın veya kaynaklanmasın aralarında mevcut bir hukuki ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyumsuzlukların tümünün veya bazılarının tahkim yoluyla çözülmesi konusunda yaptıkları anlaşmadır. Tahkim anlaşması, asıl sözleşmeye konan tahkim şartı veya ayrı bir sözleşme ile yapılabilir. Bu hüküm MTK ile birebir uyum göstermektedir.

Kanada hukukuna göre, bir tahkim sözleşmesinin bağlayıcı ve uygulanabilir olması için anlaşma yazılı olmalı ve anlaşmanın konusu tahkime elverişli olmalıdır. Taraflarca imzalanmış yazılı bir belge, belgelerin değişimi ile kaydedilmesi veya atf yapılması suretiyle yazılılık şartı sağlanmış olur. Kanada Elektronik Ticaret mevzuatına göre yazılılık şartı belgelerin elektronik biçimi ile sağlanabilir (Bienvenu vd. 2013: 5). Quebec Medeni Usul Kanunu'na göre taraflardan biri yazılı bir tahkim sözleşmesi olduğunu iddia eder ve diğer taraf itiraz etmez ise yazılı sözleşmenin varlığından bahsedilebilir (Urbas vd. 2013: 525).

İnternet ortamında akdedilen sözleşmelere konulan tahkim kayıtlarının geçerliliğine ilişkin Kanada Yüksek Mahkemesinin verdiği bir kararda, "*alıcının tahkim şartının bulunduğu satış sözleşmesine kolayca ulaşılabilir olduğu durumlarda tahkim şartının alıcıya ileri sürülebileceğine; ancak tahkim şartına elektronik ortamda kolayca ulaşamaması durumunda tahkim şartının kabul eksikliği nedeniyle geçersiz olduğuna*" karar vermiştir². Aksi yönde de kararlar mevcuttur³.

Türk Hukukunda yazılılık şartı yazılı metin ve imza anlamına gelmektedir. İmza ile anlaşılması gereken elle imza ya da elektronik imzadır⁴. MTK md. 4 uyarınca

"yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılması için, tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına, elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması gerekir⁵. Asıl sözleşmenin bir parçası haline getirilmek amacıyla tahkim şartı içeren bir belgeye yollama yapılması halinde de geçerli bir tahkim anlaşması yapılmış sayılır⁶."

² Dell Computer Corporation v. Union des consommateurs 2007 SCC 34
<http://scc.lexum.umontreal.ca/en/2007/2007scc34/2007scc35.html>.

³ Hubbert v. Dell Corp (Bachand 2008: 48, dipnot 5-6).

⁴ 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu md.14-15

⁵ Bir iletişim aracına ya da elektronik ortama geçirilmiş olan bir tahkim anlaşmasının şeklen geçerli olabilmesi için tarafların imzasını taşıması zorunlu değildir (Şanlı 2013: 269).

⁶ Konşimento hamilinin navlun sözleşmesinde yer alan tahkim şartıyla bağlı olabilmesi için navlun sözleşmesindeki tahkim şartına atf yapılması gereklidir (Özel 1991: 65-66).

Kanada'dan farklı olarak MTK md. 4/3'de anlaşmanın geçerliliği konusunda taraflar tahkim anlaşmasının maddi geçerliliğine uygulanmak üzere bir hukuk seçimi yapmışlarsa öncelikle bu hukuka, yapmamışlarsa Türk Hukuku'na göre tahkim anlaşmasının geçerli olup olmadığı tespit edilecektir. Tahkim anlaşmasına karşı, asıl sözleşmenin geçerli olmadığı veya tahkim anlaşmasının henüz doğmamış bir uyuşmazlığa ilişkin olduğu itirazının yapılamayacağına ilişkin MTK hükmü bulunmaktadır (md. 4/4). Tahkim sözleşmesinin asıl sözleşmeden bağımsız olması ilkesi gereğince asıl sözleşmenin tabi olduğu hukuk doğrudan tahkim anlaşmasının geçerliliğine uygulanacak hukuk değildir (Yeşilova 2008: 242).

Kanada hukuku uyarınca tahkim anlaşması ile bağlantılı olan asıl sözleşmenin tabi olduğu hukuk uygulanır. Quebec kanunları uyarınca seçimin eksik olduğu durumlarda tahkim yeri hukuku da geçerlidir (Urbas vd. 2013: 527).

2.1. Tahkime Elverişlilik

Tahkime elverişlilik hangi uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümleneceğini başka bir ifade ile konu itibarıyla hangi uyuşmazlıkların tahkime elverişli olduğu meselesidir⁷.

Kanada'da hemen hemen her konu tahkime elverişli durumdadır. Ceza ve aile hukukuna ilişkin konular tahkime elverişli görülmemiştir (Urbas vd. 2013: 526). Kişinin hak ve fiil ehliyetine sahip olup olmadığı ya da medeni halinin resmi olarak tanınması gibi durumlar tahkime konu olmaz. Tüketici Hukukuna ilişkin bazı durumlar tahkime elverişli görülmemiştir. Ontario, Alberta ve Quebec eyaletlerinde, tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda tahkim ancak tüketici uyuşmazlık doğduktan sonra özellikle tahkime gitmeyi kabul ederse mümkün olur (Bienvenu vd. 2013: 6). Bu anlayış Kanada'da değişim geçirmektedir. Tüketici gruplarının tüketici meselelerinde tahkimin doğrudan yasaklanmasını talep ettikleri iki davada Kanada Yüksek Mahkemesi tahkim şartının özü itibarıyla tüketicilere karşı adaletsizlik içerdiği fikrini oybirliğiyle reddetmiş ve tüketiciler tarafından dava konusu edilmiş olan uyuşmazlıkların tahkime konu olması talebini kabul etmiştir. Mahkeme, *"tüketicilerin adil olmayan tahkim şartları nedeniyle mağdur edilebileceklerini ihtimalini göz ardı etmeyerek, bu riskin her davanın somut özellikleri bağlamında değerlendirilmesi ve tahkim şartının ancak ve ancak tüketicinin tahkime gitmesi yönünde verilecek bir kararın adaletsizlik teşkil edeceğinin tespit edilmesi halinde geçersiz sayılması gerektiğini"* belirtmiştir⁸. Kanaatimizce, tahkime olumlu yaklaşan bir devlet olan Kanada için tahkimin tüketiciler için her zaman adaletsizliğe neden olacağından yola çıkarak tüketici meselelerinde tahkimi otomatik olarak geçersiz saymak yerinde olmazdı. Mahkemenin görüşüne katılmaktayız.

Türk Hukukunda iş, tüketici ve taşınmaz kira sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklara zayıfın korunması prensibi çerçevesinde tahkime elverişli olmadığı söylenebilir (Huysal 2010: 421). Uyuşmazlığın doğumundan sonra işçi,

⁷ Çalışmamızda konu sınırlandırılmasının gereği olarak sübjektif tahkime elverişlilikten bahsedilmiş, tarafların tahkime gitme ehliyetlerinin olup olmaması bakımından objektif tahkime elverişlilikten söz edilmemiştir.

⁸ Dell Computer Corporation v. Union des consommateurs; Rogers Wireless Inc. v. Muroff, 2007 SCC 35 (<http://scc.lexum.umontreal.ca/en/2007/2007scc35/2007scc35.html>).

tüketici ve kiracı tarafından tahkim yoluna başvurulursa, zayıfın zor durumda bırakılması söz konusu olmadığında, tahkime elverişlilik yönünden bir engel bulunmadığı kanaatindeyiz. Örneğin; işçi ve işverenin arasında yapılan tahkim anlaşmasının geçerliliği için, anlaşmanın fesih bildirimini yapılmasından sonra yapılmış olması gerekir (Alpagut 2008: 103)⁹. Yargıtay'ın bu yönde kararları mevcuttur¹⁰.

MTK md. 1/4 uyarınca Türkiye'de bulunan taşınmazların aynına ilişkin uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı düzenlenmiştir (Huysal 2010: 418). Tahkime elverişlilikte tarafların serbestçe tasarrufta bulunamayacakları idare hukuku, ceza hukuku, iflas hukuku ihtilafları tahkime elverişli değildir (Özel 2008: 53). Bu konuların devlet yargısına bırakılması gerekmektedir. Fikri haklara ilişkin uyuşmazlıklarda tahkime taraf olmayan üçüncü kişilere karşı tahkime gitmek mümkün değildir. Rekabet kurumu Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'dan doğan ihtilafları çözmek için görevli ve yetkilidir. Kurumun yetkisi dahilinde olan konularda tahkime gidilemez (Huysal 2010: 420, Özel 2008: 43).

2.2. Tahkim İtirazı ve Kompetenz-Kompetenz

Genel itibari ile Kanada mahkemeleri tarafların tahkime gitme iradelerine saygı gösterir. Kanada kanunları uyarınca, tahkim sözleşmesi açıkça yok, geçersiz ya da uygulanması imkansız değilse mahkemenin konuyu tahkime havale etmeyi reddetmesi gibi bir takdir yetkisi yoktur (Thompson vd. 2010: 18-20).

Mahkemelerin davaların tahkime gönderilmesine yönelik taleplere muhatap olduğu durumlarda mahkemeler tarafları derhal tahkim yoluna sevk edecektir. Geçerli bir tahkim sözleşmesine rağmen mahkemede dava açılmışsa, taraflardan biri tahkim itirazında ya da yargılamanın devam etmemesine yani davanın reddine ilişkin itirazında bulunabilir. Mahkeme derinlemesine bir tahkikat yapmaksızın *prima facie* inceleme yaparak tahkim anlaşmasının varlığını tespit ederse, uyuşmazlıktan el çekip yargılamaya devam etmeyecektir; fakat tahkim sözleşmesinin geçersizliği ya da tahkim sözleşmesine taraf olunmadığı konusunda açık deliller varsa, mahkeme yargılamaya devam eder. Tahkim itirazı Kanada'da Türk Hukukunda olduğu gibi ilk itiraz niteliğindedir denilebilir. Süresi içinde tahkim itirazında bulunmayan taraf bu hakkından feragat etmiş olur (Bienvenu vd. 2013: 7).

Hakem heyeti tahkim anlaşmasının mevcut veya geçerli olup olmadığına ilişkin itirazlar da dahil olmak üzere kendi yetkisi hakkında karar verebilir. Kompetenz-kompetenz prensibi tüm Kanada'da kabul görmüştür. Hakemlerin yetkiye ilişkin verdikleri kararlara karşı mahkemeye başvurma hakkı mevcuttur. Kompetenz-kompetenzin negatif etkisi konusunda Kanada'nın kendine has bir yorum vardır. Kanadalı hakimler salt hukuki tespitlerin yapılmasını gerektiren türden itirazları derhal karara bağlamak eğilimindedirler. Bazı mahkeme kararlarında vakıa ve hukuki konuların karışımına ilişkin itirazları da karara bağlama eğiliminde oldukları gözlenmektedir¹¹. Doktrindeki bazı yazarlar

⁹ Y. 9.HD. T. 24.09.2007, E. 2007/13395, K. 2007/277723; Y. 9.HD. T. 22.01.2007, E. 2006/25759, K.2007/109 www.kazanci.com.tr (22.10.2013).

¹⁰ Y. 19.HD. T. 16.02.2004, E.5413/2004, K. 12656/2004.www.kazanci.com (12.10.2013) Bkz. (Özel 2008: 49).

¹¹ Seidel v. Telus Communications Inc, 2011 davası (Bienvenu vd. 2013: 7, paragraf 114).

tarafından bu durum kompetenz-kompetenz prensibinin amacı olan tahkim yargılamasının sabote edilmesinin önlenmesi ile çelişebileceği için eleştirilmektedir (Bachand 2008: 53). Kanaatimizce de mahkemeler kompetenz-kompetenz ilkesini ihlal eder nitelikteki kararlar vermekten kaçınılmalıdır.

Türk hukukunda ise milletlerarası tahkime ilişkin tahkim itirazı MTK md. 5'te düzenlenmiştir. Bu hükme göre,

“Tahkim anlaşmanın konusunu oluşturan bir uyuşmazlıkta dava mahkemede açılmışsa, tahkim itirazında bulunulabilir. Tahkim itirazının kabulü halinde mahkeme davayı usulden reddeder” denilmektedir.

Tahkim hukukunun en önemli prensiplerinden biri olan kompetenz-kompetenz prensibi (Esen 2011: 355) Türk hukukunda ilk kez MTK md. 7/h ile kabul edilmiştir. Hakemlere kendi yetkilerine karar verme imkanı getirilmiştir (Özel 2008: 109). Hakemlerin kendi yetkilerine ilişkin verdikleri kararlara karşı doğrudan mahkemelere müracaat imkanı yoktur. Buna ilişkin itirazlar MTK m. 15 çerçevesinde iptal davasında ileri sürülebilmektedir (Esen 2011: 375).

Tahkime tabi bir uyuşmazlık Türk mahkemeleri önüne getirilmesi ve tahkim anlaşmasının geçersizliğinin ileri sürülmesi durumunda mahkemenin yapacağı inceleme tahkim anlaşmasının, *prima facie* denetimden geçerek, geçerli olup olmadığının tespitine ilişkin olmalı ve MTK md. 5 ile md. 7/h birbirinden bağımsız değerlendirilmemelidir. Mahkemenin tahkim anlaşmasını derinlemesine incelemesi durumunda, kompetenz-kompetenz prensibinin ihlal edildiği belirtilmiştir (Esen 2011: 377)¹². Bu görüşe katılmaktayız.

3. Tahkim Yargılaması

3.1. Tahkim Prosedürüne Uygulanacak Hukuk

Milletlerarası tahkimde evrensel olarak kabul edilen ilke tahkim prosedürüne uygulanacak hukuk konusunda tarafların seçim hakkı olduğudur. Taraflar tahkim prosedürüne uygulanacak hukuku serbestçe kararlaştırabilirler. Bu serbestlik tarafların ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda usul kuralları tesis etmelerine izin vermektedir.

Tahkim yargılama usulünü tarafların serbestçe kararlaştırabilecekleri hususu¹³ MTK'da ve Kanada'daki düzenlemelerle ile aynıdır. Bununla birlikte, Kanada milletlerarası tahkim hükümlerine göre tahkim yargılama usulünde taraflar aralarında anlaşmamışlarsa, hakem mahkemesinin, kanuna tabi olmak üzere, tahkimi uygun gördüğü şekilde yürütebileceğine ilişkin hüküm MTK'dan farklıdır. MTK md. 8/A'ya göre ise, taraflar yargılama usulüne uygulanacak kuralları belirlememişlerse hakemler, tahkim yargılamasını MTK hükümlerine göre yürüteceklerdir. Türk Hukuku uyarınca hakemler tarafından seçilen usul hukuku hükümleri MTK'nın emredici hükümlerine aykırı olmamalıdır. Türk hukukunda irade muhtariyeti prensibi MTK'nın emredici hükümleri ile sınırlandırılmıştır denilebilir (Şanlı vd. 2014:584, Özel 1991: 101).

¹² Aynı yönde görüş içeren Danıştay 13.D. T.7.1.2009, E.2008/12346, K.2009/78. www.kazanci.com.tr (11.11.2013). Aksi yönde görüş için bkz. (Akıncı 2013: 127-128).

¹³ Taraflar hakemlerce davada izlenecek usulü belirlerken genel usul hukuku ilkelerine uymak zorundadır. Zira bu kurallara aykırılık, tahkim sonucunda verilen hakem kararının kamu düzenine aykırı olmasına neden olarak hakem kararının icra edilebilirliğine engel olabilecektir. Bkz. (Şanlı 2013: 308).

3.2. Uyuşmazlığın Esasına Uygulanacak Hukuk

Uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk irade muhtariyeti ilkesi uyarınca düzenlenmiştir. Taraflar uygulanacak hukuku serbestçe belirleyebilirler (Şanlı vd. 2014:584). Bu tahkim bakımından kabul görmüş evrensel bir prensiptir.

Kanada milletlerarası tahkim kurallarına göre hakem heyeti uyuşmazlığın esasına tarafların seçtiği hukuku uygular. Tarafların esasa uygulanacak hukuku tespit etmemiş olmaları halinde, hakem mahkemesinin uygun gördüğü kanunlar ihtilafı kurallarının gösterdiği hukukun uygulanacağı belirtilmiştir. Quebec Medeni Usul Kanunu md. 944 uyarınca tarafların esasa uygulanacak hukuku tespit etmemiş olmasından bahsetmeyerek “*Hakemler uyuşmazlığı uygun gördükleri hukuka göre çözümler*” denilerek ayrık bir hüküm getirilmiş bulunmaktadır (Sanders 2013: 14).

Kanada milletlerarası ticari tahkim hukuku uyarınca hakem heyetinin taraflarca yetkilendirilmiş olması koşuluyla *exaequo et bono*¹⁴ ya da *amiable compositeurs* olarak karar verebileceği belirtilmiştir. Hakemler dostane aracı olarak ya da hakkaniyete ve nesafete göre karar verebileceklerdir. MTK’da hak ve nesafet kurallarına göre ve dostane aracı olarak karar verme konusunda; hakem veya hakem kurulunun ancak tarafların açıkça yetkili kılması olmaları şartıyla karar verebileceklerdir (*MTK md. 12/C*). Türk hukukunda her iki kavram arasında nitelik ve fonksiyon açısından fark görülmemiş sadece bu yetkinin taraflarca açık şekilde verilmiş olması şart koşulmuştur (Şanlı vd. 2014:584).

Türk Hukukunda tarafların uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk normlarını kararlaştırılmamış olması halinde, hakem ve hakem kurulu uyuşmazlık ile en yakın bağlantı içinde olduğu sonucuna vardığı devletin maddi hukuk kurallarına göre karar verir. Quebec Medeni Usul Kanunu md. 3079’da buna benzer bir hüküm vardır. Ayrıca, md. 3081 başka bir devletin hukukunun hükümlerinin uygulanmasını *uluslararası ilişkiler nezdinde anlaşıldığı gibi açıkça kamu düzenine aykırılık* durumunda yasaklamıştır (Urbas vd. 2013: 527).

3.3. İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Haciz

Tahkim yargılamasında kesin karar verilinceye kadar telafi edilemez zararların meydana gelmemesi için ihtiyati tedbir konması gerekebilir. Geçici hiyaye tedbirleri, tahkim yargılaması devam ederken doğması muhtemel olumsuz sonuçları gidererek, asıl ve nihai korumanın elde edileceği zamana kadar olumsuz sonuçlara ilişkin riskin taraflar arasında dağıtılmasını sağlamak amacıyla taşımaktadır (Pekcanitez 2003: 115; Özkes 1999: 36). Delillerin korunması için alınacak tedbirler, statükoyu koruyucu tedbirler, icrayı garantiye alıcı tedbirler, masrafların temini için alınacak tedbirler sıralanabilir (Özel 1991: 115-116, Şanlı vd. 2014: 446).

Kanada milletlerarası ticari tahkim hükümlerine göre, taraflar aksini kararlaştırmadıkça, hakem heyetinin, gerekli gördüğü durumlarda, taraflardan birinin başvurusu üzerine bir tarafa koruyucu tedbir almasını emredebileceği hükme bağlanmıştır. Bu hükümde “*masrafların karşılaması da dahildir*” denmektedir. British Columbia eyaletinin Milletlerarası Ticari Tahkim Kanunu uyarınca, hakem kararının tanımına taşınmazın korunması için verilen ihtiyati

¹⁴ Roma Hukuku kökenli bir kavramdır. Bkz. (Scrutton, 2013).

tedbir kararı da dahil edilmiş; taşınmazın korunması için verilen ihtiyati tedbir kararı hakem kararı sayılmıştır. Ontario eyaletinde tüm milletlerarası ticari tahkim hukuku hükümlerine göre verilmiş ihtiyati tedbir kararları hakem kararı olarak kabul edilmiştir (Sanders 2013: 13; Bienvenu vd. 2013: 9-10).

Quebec dışındaki eyaletlerde, yukarda belirtilen hakem heyetinin ihtiyati tedbire karar verilmesine ilişkin prensip geçerlidir. Quebec Medeni Usul Kanunu'na göre ise, taraflar tahkim anlaşmasında özellikle belirtmedikçe veya bu koşulları sağlayan tahkim kurallarını seçmedikçe, sadece yetkili mahkeme ihtiyati tedbire karar verebilir. 2012 tarihinde Quebec Temyiz Mahkemesinin verdiği kararda "*Quebec Medeni Usul Kanun'da yer alan UNCITRAL Model Kanunu'nu yorumlayıcı hükümlerine dayanarak tahkim sözleşmesinde hakem heyetinin ihtiyati tedbire ilişkin yetkisine değinilmediyse hakem heyet UNCITRAL Model Kanun md. 17 doğrultusunda karar verebilir*" denmiştir¹⁵.

Kanada kanunları uyarınca hakem kurulu ya da hakem heyetinin onayıyla taraf delillerin toplanmasında yetkili mahkemenin yardımını talep edebilir. Türk Hukukunda bu hükme benzer hüküm MTK 12/B 'de düzenlenmiştir; "*...Hakem ve hakem kurulu delillerin toplanmasında asliye hukuk mahkemesinden yardım isteyebilir. Bu takdirde mahkeme, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerini uygular*".

Türk hukukunda taraflardan birinin tahkim yargılamasından önce veya tahkim yargılaması sırasında mahkemeden ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz istemesi ile hakem heyeti ihtiyati haciz kararı verebileceği düzenlenmiştir. Hakemler ihtiyati talep ya da ihtiyati hacze re'sen karar veremezler. Tahkim sözleşmesine taraf olan kişilerin talebi ile bağlıdırlar.(Şanlı vd. 2014:450)

Taraflar hakemlerin ihtiyati tedbir ya da ihtiyati haciz kararı veremeyeceği yönünde anlaşabilirler. Tahkim yargılaması devam ederken taraflardan biri mahkemeden ihtiyari haciz ya da ihtiyari tedbire karar verilmesini talep edebilir. Mahkeme talep yönünde karar verebilir. Bu durum tahkim sözleşmesine aykırılık teşkil etmez (Şanlı vd. 2014:454).

MTK md. 6/2 uyarınca hakem veya hakem kurulu cebri icra organları tarafından icrası ya da diğer resmi makamlar tarafından yerine getirilmesi gereken ihtiyati tedbir kararı ya da ihtiyati haciz kararı veremez. Bu hüküm uyarınca hakemlerin bir malın ya da aracın yurt dışına çıkarılması için gümrük müdürlüklerine yazı yazılmasına karar vermeleri ya da malın başkasına devredilmemesi için tedbir konulmasına dair tapu müdürlüğüne emir vermeleri söz konusu değildir (Özel 2008: 24; Akıncı 2013: 133).

4. Yargı Bağımsızlığı ve Devletin Tahkime Taraf olması

Tahkim sözleşmesinin bir tarafı devlet olduğunda tahkimle ilgili herhangi bir prosedürde devletin yargı bağımsızlığı ilkesine dayanamaz (Özdemir-Kocasakal, 2002: 532). Uluslararası tahkim sistemini destekleyen devletlerce, davalı durumdaki devlet tahkim sözleşmesi vasıtası ile veya başka bir şekilde yargı bağımsızlığından feragat etmemiş olsa bile bu devletlerin yargı bağımsızlığına dayanarak kendisi aleyhine verilmiş, hakem kararının tanınmamasına ilişkin talepleri reddedilir. Taraf olduğu uyuşmazlığın tahkim yöntemiyle çözümüne rıza gösteren devlet, tahkim sonunda verilecek kararın nihai ve bağlayıcı olma

¹⁵ Nearctic Nickel Mines Inc. v. Canadian Royalties Inc., 2012 QCCA 385, paragraf 49-53. Bkz. (Bienvenu vd. 2013: 9).

özelliğine rıza göstermiş sayılmalıdır. Bazı yazarlar devletlerin yargı bağımsızlığını ileri sürmelerine izin vermeyen ve bir devletin tahkim anlaşması imzalanmasının tenfiz konusundaki davada yargı bağımsızlığından feragat etmiş sayılacağına dair genel milletlerarası hukuk ilkesinin olduğunu savunmaktadırlar (Reiner 2007: 347; Backhand 2008: 54).

Uluslararası arenada olduğu gibi Kanada'da da tahkim olgusunun önemi en iyi şekilde destekleyen doğrultuda kararlar verilmiştir. Biri Ukrayna'yı diğeri Yemen'i ilgilendiren iki davada da anılan devletlerin yargı bağımsızlığı istisnasına dayanmalarına Kanada mahkemelerince izin verilmemiştir¹⁶. Kanada Federal Kanunu tüm federal birimleri ve Kraliçe'nin şirketlerinin ulusal ve milletlerarası tahkime dahil olma konusunda yetki tanımıştır. Kraliçe, tüm *common law* eyaletlerinin milletlerarası tahkim kanunları ile bağlıdır (Sanders 2013: 9).

Türk hukukunda da durum aynı doğrultudadır. Uluslararası ticari tahkimin çekişmeli yargının konusuna girdiği ve devletin ya da kamu kuruluşunun taraf olduğu imtiyaz sözleşmeleri tahkime elverişli kabul edilmiştir (Özel, 1991: 49).

SONUÇ

Kanada uluslararası tahkim kanunlarını 1985 UNCITRAL Model Kanununu esas almak suretiyle değiştirmiştir. Bu düzenlemeyi federal, eyaletler ve bölgeler düzeyde gerçekleştirmiştir. Kanada, 1986 yılında dünyada Model Kanunu uygulamaya koyan ilk devlettir. 1986'da günümüze tahkim dostu bir devlet olarak uluslararası arenada yerini almıştır. Kanada mahkemeleri de uluslararası ticari tahkimi bağımsız bir hukuk alanı olarak görmekte ve milletlerarası tahkime teşvik edici kararlar vermektedirler. Kanada tahkim yeri olarak, Kanadalı hakemler de milletlerarası tahkimlerde uyumsuzluğu çözecek kişiler olarak tercih edilir durumdadırlar. Kanada'da her eyaletin ve her bölgenin kendine özgü Milletlerarası Ticari Tahkim Kanunu vardır¹⁷. Bu kanunlar çok küçük farklarla Model Kanun'dan ayrılmışlardır. Model Kanun'dan farklı olarak tahkimde uzlaşmaya yönelik hükümler de kanunlarda yerini almıştır (Sanders, 1995: 25-27-28)¹⁸.

¹⁶TMR Energy Limited v. State Property Fund of Ukraine, 2003 FC 1517 (<http://decisions.fct-cf.gc.ca/en/2003/2003fc1517/2003fc1517.html>). Collavinolnc. v. Yemen (Tihama Development Authority), 2007 ABQB 212 ([www.albertacourts.abca/jdb % 5 C2003 - % 5Cqb% 5Civ il% 5C2007% 5C2007abqb0212.pdf](http://www.albertacourts.abca/jdb%5C2003-%5Cqb%5Civ%5C2007%5C2007abqb0212.pdf)). Bkz. Bachand, 2008.56.

¹⁷ International Commercial Arbitration Act, 1996, British Columbia; International Commercial Arbitration Act, 2000, Alberta; International Commercial Arbitration Act, 1988-89, Saskatchewan; International Commercial Arbitration Act, Manitoba; International Commercial Arbitration Act, 1990, Ontario; International Commercial Arbitration Act, 1986, New Brunswick; International Commercial Arbitration Act, 1989, Nova Scotia; International Commercial Arbitration Act, 1988, Newfoundland and Labrador; International Commercial Arbitration Act, 1988; Northwest Territories and Nunavut, International Commercial Arbitration Act, 2002, Yukon Territory ve Quebec; Medeni Usul Kanunları bkz. (Urbas vd. 2013: 525).

¹⁸ Buna ilaveten hakemlerin tahkim ücretine ve bu konuda faize karar vermesine ilişkin hükümlerde Kanada kanunlarında yer almaktadır (Sanders, 1995: 25-27-28).

Türkiye 2001 yılında 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu yürürlüğe koymuştur. Kanada'dan 15 yıl sonra UNCITRAL Model Kanun'la tanıştığımız söylenebilir. MTK'da Kanada'daki gibi bir Model Kanuna bağlılıktan söz edilemez. Son 10 yılda Türkiye'de milletlerarası tahkim hukukunun gelişme kaydettiği, Türkiye'nin tahkim ülkesi olması yolunda ümit vadeden gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Türk mahkemelerinin tahkime ilişkin uyuşmazlıklara daha liberal bakması ile diğer devlet vatandaşlarının ve devletlerin Türkiye'de milletlerarası tahkime bakış açılarının olumlu yönde değişeceğine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ziya (2013). Milletlerarası Tahkim. Ankara.
- Alpagut, Gülsevil (2008). "Yargıtay Kararları Işığında İş Güvencesi ve Çalışma Koşullarında Esaslı Değişiklik". *Bankacılar Dergisi*. 65. 89-110. http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Yargitay_Kararlari_Isi_ginda.pdf.
- Bachand, Frédéric (2008). "Uluslararası Tahkimle İlgili Tartışmalı Meselelere Kanada Perspektifinden Bir Bakış", *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümüne İlişkin İstanbul Konferansı*. İstanbul. 43-56,
- Bachand, Frédéric (2009). "Overcoming Immunity-Based Objections to the Recognition and Enforcement in Canada of Investor-State Awards". *Journal of International Arbitration*, 26/1. 59-87.
- Bienvenu, Pierre; Valasek, Martin (2013). Arbitration Guide Canada International Bar Association Arbitration Committee, [www. ibanet.org](http://www.ibanet.org).
- Birsel, Mahmut T.; Budak, Ali C. (1997). "Milletlerarası Tahkim Konusunda Türk Hukuku Açısından Sorunlar ve Öneriler Türk Tahkim Hukuku ve UNCITRAL Kanun Örneği". *Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir mi? Sempozyum-Bildiriler- Tartışmalar*. (11 Nisan 1997). C.I. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü. Ankara. 169-223.
- Bozkurt, Yüksel; Armağan, Ebru, "UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu'na Genel Bakış", s.135-172. <http://www.humanlawjustice.gov.tr/Uploads/Mizanpaj/236.pdf>. (29.11.2013).
- Brierly, John (2013). "Canadian Acceptance of International Commercial Arbitration", http://mainelaw.maine.edu/academics/mainelawreview/pdf/vol40_2/vol40_me_1_rev_287.pdf(21.11.2013)
- Esen, Emre (2011). "Uluslararası Tahkime Tabi Bir Uyuşmazlığın Devlet Mahkemelerine Götürülmesi Halinde Tahkim Anlaşmasının Geçerliliğine İlişkin İtirazların İncelenmesi ve Kompetenz-Kompetenz Prensipleri". *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi - Prof. Dr. Ata Sakmar'a Armağan*, 1/2011. 355-381.
- Huysal, Burak (2010). Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik. İstanbul
- Nomer, Ergin; Ekşi, Nuray; Gelgel, Günseli (2000). Milletlerarası Tahkim. İstanbul.
- Özdemir-Kocasakal, Hatice (2002). "Devletin Yargı ve İcra Muafiyetleri ve Bunların Tahkim Yargılamasındaki Rolü", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl 22/Sayı 2/, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan*. İstanbul. 525-577.

Özekes, Muhammet (1999). *İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz*. Ankara.

Özel, Sibel (1991). "Devletin Özel Kişilerle Yapmış Olduğu Tahkim Sözleşmesi ve Yargı Bağımsızlığı". *İstanbul Barosu Dergisi*, İstanbul.

Özel, Sibel (2008). *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri*. İstanbul.

Pekcanitez, Hakan (2003). "Milletlerarası Tahkimde Geçici Koruma Önlemleri", *Milletlerarası Tahkim Semineri (10 Mart 2003)*, ICC Türkiye Milli Komitesi. Ankara. 115-152.

Pengelly, Nicholas (2013). *Confidentially Speaking: Commercial Arbitration in Canada's Open Courts* https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=1776463. (11.11.2013)

Reiner, A. (2007) "Enforcement of Arbitral Awards Against States, State Entities and International Organisations". Eksi N.; Martinez- Fragaand P. J.; Sheehy W. K. (2007). *International Commercial Arbitration A Comparative Survey, Istanbul Chamber of Commerce*, Publications No. 2007/45.

Sanders, Pieter, "Unity and Diversity in the Adoption of the Model Law, Arbitration" *International*, Volume 11, Kluwer Law International,1995. www.kluwerarbitration.com/print.aspx?ids=IPN9183, (19.11.2013)

Scrutton, Thomas Edward (2003). "Roman Law Influence in Chacery, Church Courts, Admiralty and Merchant", *Committee of the Association of American Law Schools*, Select Essays in Anglo-American Legal History, http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2081&chapter=158208&layout=html&Itemid=27. (17.11.2013).

Sögüt, İpek Sevda (2012). *Roma Hukukunda Tahkim*, İstanbul.

Şanlı, Cemal (2013). *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, İstanbul.

Şanlı, Cemal; Esen Emre; Ataman-Figanmeşe, İnci (2014). *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul.

Thompson, Claude; Finn Annie (2010). "International Commercial Arbitration: A Canadian Perspective", *Journal of Arbitration International*, Volume 18 - Issue 2, <http://www.arbitration-adr.org/resources/?p=article&a=sow&id=441> (09.11.2013).

Urbas, Daniel; Deane, Robert J.C. (2013). "Canada", *The International Comparative Legal Guide to International Arbitration*. Chapter 62. 525-533.

Yeşilova, Bilgehan (2008). *Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Kararlardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi*. İzmir.

Diğer linkler;

Kazancı Hukuk Programları; www.kazanci.com.tr

Kluwer Arbitration; www.kluwerarbitration.com

<http://scc.lexum.umontreal.ca/en/2007/2007scc35/2007scc35.html>